

ΟΙ HOBBS ΚΑΙ RAWLS ΓΙΑ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟ

ΕΠΟ43 ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΕΣ ΤΟΝ 20^ο ΑΙΩΝΑ

ΠΡΩΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2013

ΘΟΔΩΡΗΣ ΣΟΛΛΑΤΟΣ

2200 ΛΕΞΕΙΣ

Εκφώνηση εργασίας:

Το κοινωνικό συμβόλαιο αποτελεί μια από τις πιο γόνιμες ιδέες στην ιστορία της νεότερης πολιτικής θεωρίας. Να εντοπίσετε και να αναπτύξετε τις βασικότερες ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στις αντιλήψεις περί κοινωνικού συμβολαίου που διατυπώνουν ο Hobbes και ο Rawls.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	4
1. Η ανθρώπινη φύση.....	5
2. Η διαφορά στο ζητούμενο.....	7
3. Η λογική συνέπεια: απόκλιση.....	9
Συμπεράσματα.....	10
Βιβλιογραφία.....	12

Εισαγωγή

Η έννοια του κοινωνικού συμβολαίου είναι μια απλή στις θέσεις της ιδέα, η οποία εξηγεί την προέλευση της ανθρώπινης κοινωνίας. Οι άνθρωποι αποφασίζουν να εγκαταλείψουν για διάφορους λόγους την προ-πολιτική φυσική κατάσταση στην οποία βρίσκονται αρχικά και να δημιουργήσουν μια πολιτική κοινωνία· αυτό επιτυγχάνεται μέσω μιας συμφωνίας, ενός είδους συμβόλαιο¹.

Η ιδέα του κοινωνικού συμβολαίου δέχτηκε έντονη κριτική από στοχαστές όπως ο Hume, ο Kant και ο Hegel, καθώς και από τους θετικιστές κατά τον 19^ο αιώνα, όμως την ξανασυναντάμε ριζικά ανανεωμένη και μετασχηματισμένη στο πλαίσιο της πολιτικής φιλοσοφίας του 20^{ου} αιώνα. Η κεντρική ιδέα παραμένει η ίδια, όμως ο ρόλος της έννοιας του κοινωνικού συμβολαίου είναι πλέον να οργανώσει και να δομήσει θεσμικά τις υπάρχουσες κοινωνίες².

Αυτήν την νεώτερη εκδοχή του κοινωνικού συμβολαίου χρησιμοποιεί ο John Rawls στο έργο του «Θεωρία της Δικαιοσύνης». Γραμμένο το 1970, στο τέλος μιας περιόδου πρωτοφανούς οικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας³, η «Θεωρία της Δικαιοσύνης» θεωρείται το πιο σημαντικό έργο πολιτικής φιλοσοφίας στην αγγλική γλώσσα του δεύτερου μισού του 20^{ου} αιώνα⁴. Ο Rawls ήδη από την αρχή του έργου του δηλώνει ότι θα παρουσιάσει μιαν αντίληψη περί δικαιοσύνης η οποία γενικεύει και μεταφέρει σε ένα υψηλότερο επίπεδο αφαίρεσης την έννοια του κοινωνικού συμβολαίου, βασιζόμενος στον Locke, τον Rousseau και τον Kant, όχι όμως στον Hobbes, το έργο «Λεβιάθαν» του οποίου [π]αρά το μεγαλείο του ... εγείρει ειδικά προβλήματα⁵. Μια φράση η οποία μας προϊδεάζει για τις σημαντικές διαφορές που θα συναντήσουμε συγκρίνοντας το έργο των δύο στοχαστών.

Ο Hobbes έγραψε τον «Λεβιάθαν» κατά τη διάρκεια του Αγγλικού Εμφυλίου Πολέμου, μια εποχή κοινωνικής και θρησκευτικής αναταραχής και πολιτικής αστάθειας, η οποία επηρέασε σημαντικά τον τρόπο σκέψης του⁶. Παράλληλα ο Hobbes, επηρεασμένος από τις επιστημονικές ανακαλύψεις και τη νέα επιστημονική μέθοδο της εποχής, επιχειρεί να μεταφέρει το φυσικομαθηματικό μοντέλο στην πολιτική επιστήμη. Στόχος του, να μετατρέψει την πολι-

1 Στυλιανού Α., *Θεωρίες του Κοινωνικού Συμβολαίου*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2006, σ. 26.

2 Στο ίδιο, σ. 21.

3 Heywood A., *Πολιτικές Ιδεολογίες*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 135

4 Στο ίδιο, σ. 131-132.

5 Rawls J., *Θεωρία της Δικαιοσύνης*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2001, σ. 36.

6 Greic J., *Hobbes and Rawls on Political Power*, στο *Etica & Politica / Ethics & Politics, IX, 2007, 2* (http://www2.units.it/etica/2007_2/GRCIC.pdf, 30/10/2013), σ. 371.

τική γνώση σε γνώση μαθηματικού τύπου, βασισμένη σε αυστηρούς κανόνες και λογικά συμπεράσματα που δεν επιδέχονται αμφισβήτηση⁷.

Θα εξετάσουμε πώς παρουσιάζεται στα δύο παραπάνω έργα η έννοια του κοινωνικού συμβολαίου. Θεωρώντας το κοινωνικό συμβόλαιο ως διαδικασία η οποία μετασχηματίζει μια αρχική κατάσταση σε μια τελική κατάσταση, θα εξετάσουμε με τη σειρά τα επιμέρους στάδια αυτής της διαδικασίας, τις συνθήκες και τις επιμέρους διαδικασίες, για να εντοπίσουμε ομοιότητες και διαφορές στη σκέψη των δύο στοχαστών. Η πρώτη ομοιότητα που εντοπίζουμε είναι βέβαια η σχηματική ομοιότητα των δύο θεωριών η οποία αποκαλύπτει αντιστοιχίες και αναλογίες που διευκολύνουν αυτήν την σύγκριση.

1. Η ανθρώπινη φύση.

Για τον Hobbes, η ανθρώπινη φύση χαρακτηρίζεται από εγωισμό, απληστία και λαχτάρα για ισχύ⁸. Βασικό στοιχείο της αντίληψης του Hobbes για την ανθρώπινη φύση, αποτελεί η ιδέα ότι όλοι οι άνθρωποι είναι εκ φύσεως ίσοι σε φυσικές και διανοητικές ικανότητες, με την έννοια ότι υπό τις κατάλληλες συνθήκες, ακόμα και ο πιο αδύναμος μπορεί να επιβληθεί στον ισχυρότερο, δολοπλοκώντας ή με την βοήθεια άλλων. Η υπαρκτή για όλους ικανότητα επιβολής, σε συνδυασμό με την επιδίωξη ικανοποίησης των επιθυμιών, την επιθυμία για αποφυγή του πόνου και του θανάτου και την επιθυμία για δόξα, οδηγεί αναπόφευκτα σε συγκρούσεις μεταξύ των ανθρώπων⁹. Με βάση αυτήν την περιγραφή της ανθρώπινης φύσης, ο Hobbes συνθέτει την εικόνα μιας ανθρώπινης κοινωνίας χωρίς κρατική εξουσία: μια κατάσταση αέναου πολέμου όλων εναντίων όλων, όπου η ανθρώπινη ζωή θα ήταν *μοναχική, φτωχή, άθλια, κτηνώδης και σύντομη*¹⁰.

Ας επισημάνουμε εδώ μια σημαντική συνέπεια αυτής της κατάστασης: την απουσία της ηθικής. Για τον Hobbes, τα ανθρώπινα πάθη και οι επιθυμίες καθ' αυτά δεν είναι αμαρτία. Σε αυτήν την «φυσική κατάσταση», την κατάσταση του συνεχούς πολέμου, οι έννοιες του δίκαιου και του άδικου δεν έχουν νόημα¹¹.

Ο Hobbes βασίζει την ανάλυσή του για τη φύση του ανθρώπου στην εμπειρία. Στην εισαγωγή του «Λεβιάθαν» ισχυρίζεται ότι η καλύτερη μέθοδος για να γνωρίσει κανείς τους

7 Στυλιανού, *ό.π.*, σ. 81-83.

8 Heywood, *ό.π.*, σ. 95.

9 Grcic, *ό.π.*, σ. 372-373.

10 Heywood, *ό.π.*, σ. 95.

11 Hobbes, T., *Leviathan or the Matter, Forme, & Power of a Common-wealth Ecclesiasticall and Civill*, London 1651 (<http://socserv.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/hobbes/Leviathan.pdf>, 30/10/2013), σ. 78-79

ανθρώπους είναι το «γνώθι σαυτόν¹²». Αναγνωρίζει βέβαια πως η φυσική κατάσταση είναι μυθοπλασία¹³, όμως ισχυρίζεται ότι κάποια μορφή της είναι υπαρκτή στους άγριους της Αμερικής αλλά και μεταξύ κυρίαρχων κρατών¹⁴.

Στην φυσική κατάσταση ο Rawls αντιστοιχίζει αυτό που ονομάζει «πρωταρχική θέση ισότητας», μια *αμιγώς υποθετική κατάσταση*. Ουσιώδες στοιχείο αυτής της κατάστασης είναι ότι κανείς δεν γνωρίζει την κοινωνική του θέση, τα φυσικά του χαρίσματα και τις ικανότητες, ούτε καν τις αντιλήψεις του περί του αγαθού ή τις ιδιαίτερες ψυχολογικές του προδιαθέσεις¹⁵. Η ηθική φαίνεται καταρχήν να απουσιάζει και από τις δύο καταστάσεις: είδαμε πώς ο Hobbes επισημαίνει την απουσία της στη φυσική κατάσταση. Στην πρωταρχική θέση του Rawls, ακόμα και αν το αίσθημα δικαιοσύνης υπάρχει στα - υποθετικά - άτομα, κρύβεται πίσω από το «πέπλο άγνοιας» που προϋποθέτει ο Rawls. Ωστόσο, η ηθική υφίσταται ως αξίωση. Ο Dworkin ερμηνεύει τη φυσική κατάσταση του κοινωνικού συμβολαίου ως υποδειγματική απεικόνιση της ιδέας της ηθικής ισότητας¹⁶. Ο Kymlicka επεκτείνει αυτήν την ερμηνεία στην πρωταρχική θέση του Rawls, χαρακτηρίζοντάς την ως διευκρινιστικό επινόημα το οποίο συνοψίζει το νόημα των ιδεών μας περί ακριβοδικίας¹⁷.

Οι δύο αρχικές καταστάσεις έχουν μεν σχηματικές ομοιότητες, όμως η πρωταρχική θέση του Rawls είναι μια απολύτως αφαιρετική κατασκευή σε αντίθεση με τη φυσική κατάσταση του Hobbes η οποία βασίζεται στην εμπειρία και συνδέεται με τον πραγματικό κόσμο. Ας σημειώσουμε επίσης το γεγονός ότι το «πέπλο άγνοιας» του Rawls αφαιρεί από την πρωταρχική θέση τις διαφορές στην διαπραγματευτική ισχύ συγκρινόμενη με τη φυσική κατάσταση του Hobbes: Ο Rawls δεν πιστεύει ότι η φυσική κατάσταση είναι πραγματικά μια θέση ισότητας¹⁸.

2. Η διαφορά στο ζητούμενο.

Οι διαφορές μεταξύ της φυσικής κατάστασης του Hobbes και της πρωταρχικής θέσης του Rawls, μπορούν να θεωρηθούν ότι αντανακλούν τις διαφορετικές αφηρημένες σκέψεις των δύο στοχαστών. Ο Hobbes ξεκινάει από την επιθυμία να καθορίσει τις συνθήκες που θα επιτρέψουν στους ανθρώπους να ζήσουν σε μια ασφαλή, ειρηνική κοινωνία. Δε θεμελιώνει

12 Στυλιανού, *ό.π.*, σ. 89.

13 Heywood, *ό.π.*, σ. 95.

14 Hobbes, *ό.π.*, σ. 78-79.

15 Rawls, *ό.π.*, σ. 37.

16 Kymlicka W., *Η Πολιτική Φιλοσοφία της Εποχής μας Μια Εισαγωγή*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2005, σ. 152.

17 Στο ίδιο, σ. 155.

18 Στο ίδιο, σ. 154.

τη σκέψη του στο υπέρτατο αγαθό, αλλά στην αποφυγή του κακού¹⁹. Η απειλή που αποτελεί η φυσική κατάσταση για την ασφάλεια του ανθρώπου, έχει για τον Hobbes ως λογικό αποτέλεσμα την επιδίωξη της ειρήνης, η οποία μπορεί είναι εφικτή μόνο μέσω της παραίτησης των ανθρώπων από ένα μέρος της ελευθερίας τους²⁰.

Ο Rawls αναζητά εκείνες τις αρχές της δικαιοσύνης οι οποίες θα γίνονταν αποδεκτές από ελεύθερα και έλλογα πρόσωπα σε μια αρχική κατάσταση ισότητας²¹. Ξεκινάει από το αυταπόδεικτο γεγονός ότι όλοι οι άνθρωποι θα διάγουν έναν βίο και όλοι επιθυμούν να διάγουν έναν αγαθό βίο. Απαραίτητα για την επίτευξη αυτού του σκοπού είναι τα πράγματα που ο Rawls ονομάζει «πρωταρχικά αγαθά»: αυτά που διανέμονται άμεσα από τους κοινωνικούς θεσμούς όπως ο πλούτος, τα δικαιώματα και οι ελευθερίες (κοινωνικά αγαθά) και αυτά που επηρεάζονται από τους κοινωνικούς θεσμούς αλλά δεν διανέμονται από αυτούς, όπως η υγεία, η ευφυΐα και τα φυσικά χαρίσματα (φυσικά αγαθά). Η καλύτερη δυνατή πρόσβαση σε αυτά τα αγαθά είναι το αντικείμενο της επιλογής των αρχών της δικαιοσύνης²².

Εδώ εντοπίζεται και μια σημαντική διαφορά στη σκέψη των δύο στοχαστών. Ο Hobbes βασίζεται στην εμπειρία για να περιγράψει την ανθρώπινη φύση και με λογικά βήματα συμπεραίνει τα προβλήματα που αυτή δημιουργεί. Το κοινωνικό συμβόλαιο έχει ως στόχο την επίλυση αυτών των προβλημάτων, δηλαδή την αποφυγή του πολέμου. Η εμπειρική βάση της φυσικής κατάστασης συνεπάγεται ότι αυτή είναι δεδομένη και δεν αλλάζει. Η λογική διαδικασία που οδηγεί στο περιεχόμενο του συμβολαίου είναι μονόδρομη και καθιστά επίσης δεδομένο αυτό το περιεχόμενο. Η δημιουργία του κοινωνικού συμβολαίου δεν προκύπτει από κάποια αυθύπαρκτη ηθική αξίωση, αλλά επειδή είναι αμοιβαία επωφελής η αποφυγή του πολέμου όλων εναντίον όλων²³.

Το κοινωνικό συμβόλαιο του Rawls δεν είναι αυτόνομο - αποτελεί το ένα από τα δύο επιχειρήματα στη θεωρία του περί δικαιοσύνης. Ξεκινώντας από μια διαισθητική αντίληψη περί κοινωνικής δικαιοσύνης, ο Rawls διατυπώνει δύο βασικές αρχές: η πρώτη αφορά την προστασία των βασικών ελευθεριών του ατόμου. Η δεύτερη αφορά τις ανισότητες στην κατανομή των κοινωνικών αγαθών, οι οποίες είναι επιτρεπτές μόνο εάν αποβαίνουν προς όφε-

19 Στυλιανού, *ό.π.*, σ. 79.

20 Hobbes, *ό.π.*, σ. 80.

21 Rawls, *ό.π.*, σ. 36.

22 Kymlicka, *ό.π.*, σ. 156-157.

23 Στο ίδιο, σ. 231.

λος των λιγότερο ευνοημένων, μια αρχή την οποία ονομάζει «αρχή της διαφοράς²⁴». Ο Rawls αμφισβητεί την κυρίαρχη αιτιολόγηση των οικονομικών ανισοτήτων στην κοινωνία μας, αυτήν που αποδίδει τις ανισότητες στην αξία του κάθε ατόμου εφόσον υπάρχει ισότητα στις ευκαιρίες. Ισχυρίζεται ότι, εκτός από τις κοινωνικές ανισότητες, υπάρχουν και οι φυσικές ανισότητες, όπως π.χ. μια αναπηρία ή η ιδιαίτερα υψηλή νοημοσύνη, οι οποίες δε λαμβάνονται υπόψη, παρόλο που είναι και αυτές ένας ηθικά αυθαίρετος παράγων που εξαρτάται από την τύχη. Συνεπώς κανένας δεν αξίζει να επωφελείται από τα φυσικά του χαρίσματα, όμως αυτό δεν είναι άδικο όταν οι ανισότητες που προκύπτουν είναι επωφελείς για τους λιγότερο ευνοημένους - και αυτό προκύπτει από την αρχή της διαφοράς²⁵.

Καθώς στην πρωταρχική θέση κανείς δεν γνωρίζει αν ανήκει στους ευνοημένους ή στους μειονεκτούντες, η επιδίωξη της καλύτερης δυνατής πρόσβασης στα πρωταρχικά αγαθά αφορά όλους τους ανθρώπους και το λογικό συμπέρασμα είναι και πάλι η αρχή της διαφοράς, κάτι που συμπίπτει με το συμπέρασμα του πρώτου επιχειρήματος. Ο Rawls διαμορφώνει την πρωταρχική του θέση με τέτοιο τρόπο ώστε να παράγει την αρχή της διαφοράς, κάτι που παραδέχεται και ο ίδιος²⁶. Αποδέχεται μάλιστα την τροποποίηση της πρωταρχικής θέσης προκειμένου οι αρχές που θα προκύψουν να συμβαδίζουν με την αντίληψή μας περί δικαιοσύνης. Το επινόημα του κοινωνικού συμβολαίου του Rawls μας βοηθάει λοιπόν να εξετάσουμε και να κατανοήσουμε τις ενοράσεις μας περί δικαιοσύνης και αν χρειάζεται, να τις τροποποιήσουμε. Τα δύο του επιχειρήματα είναι αλληλένδετα και συνθέτουν την ενιαία, συνεκτική άποψη την οποία ο Rawls θεωρεί αναγκαία για την δικαιολόγηση μιας αντίληψης δικαιοσύνης. Αυτή τη διαδικασία ο Rawls την ονομάζει «αναστοχαστική ισορροπία²⁷» και σε αντίθεση με τη φυσική κατάσταση του Hobbes, προϋποθέτει την ύπαρξη ενός ηθικού πλαισίου²⁸.

3. Η λογική συνέπεια: απόκλιση.

Δείξαμε ότι οι δύο θεωρίες κοινωνικού συμβολαίου διαφέρουν σημαντικά τόσο στις προϋποθέσεις τους όσο και στο ζητούμενο. Από εδώ και πέρα οι δύο θεωρίες αποκλίνουν περισσότερο. Το περιεχόμενο της συμφωνίας του Rawls είναι η υιοθέτηση και η αποδοχή εκ

24 Στο ίδιο, σ. 145-146.

25 Στο ίδιο, σ. 149-150.

26 Στο ίδιο, σ. 159.

27 Στο ίδιο, σ. 160-163 και Rawls, *ό.π.*, σ. 46-47.

28 Grcic, *ό.π.*, σ. 381.

μέρους των συμβαλλόμενων μερών ορισμένων ηθικών αρχών²⁹. Το περιεχόμενο της συμφωνίας του Hobbes αφορά την παραχώρηση ελευθερίας με στόχο τη δημιουργία της πολιτικής εξουσίας και την επιβολή ενός δικαιοκούς συστήματος³⁰.

Η ύπαρξη της συμφωνίας δεν αρκεί· είναι απαραίτητη και η συμμόρφωση των συμβαλλόμενων μερών. Ο Rawls, θεωρώντας ότι οι συμβαλλόμενοι διαθέτουν το αίσθημα δικαιοσύνης³¹, μια δηλαδή επιθυμία να συμμορφωθεί κανείς με τους περιορισμούς που επιβάλλονται από τον σεβασμό των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των άλλων³², δέχεται ότι αυτό είναι αρκετό για να εγγυηθεί την τήρηση της συμφωνίας³³. Ο Hobbes αντίθετα, δεδομένης της φυσικής κατάστασης του ανθρώπου όπου η έννοια της δικαιοσύνης δεν μπορεί καν να οριστεί, θεωρεί πως η συμφωνία δεν υφίσταται εάν δεν υπάρχει ο φόβος μιας ανώτερης εξουσίας η οποία θα εξαναγκάσει τους ανθρώπους να τηρήσουν την συμφωνία³⁴.

Αυτή η διαφορά στον τρόπο τήρησης της συμφωνίας έχει ως λογική συνέπεια διαφορετικούς ρόλους και λειτουργίες για την κρατική εξουσία. Ο ρόλος του κράτους στον Hobbes είναι αποκλειστικά η αποφυγή του πολέμου - και αυτός ο σκοπός καθιστά για τον Hobbes αποδεκτή ακόμα και μια καταπιεστική εξουσία, η οποία είναι καλύτερη από την πλήρη απουσία εξουσίας³⁵. Ο ρόλος του κράτους για τον Rawls είναι να μεγιστοποιήσει την ελευθερία και να στηρίξει την ισότητα και την αποτελεσματικότητα, δηλαδή το κοινό καλό³⁶. Η μορφή του πολιτεύματος που προκύπτει από την θεωρία του Hobbes είναι απολυταρχική, ενώ στην περίπτωση του Rawls είναι δημοκρατική³⁷. Συνέπεια των παραπάνω είναι και ο ορισμός της έννοιας του δικαίου στις κοινωνίες που προκύπτουν από τις δύο θεωρίες. Ο Hobbes ορίζει την έννοια της αδικίας ως την αθέτηση της συμφωνίας³⁸. Δεδομένου ότι ο ηγεμόνας δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος στη συμφωνία δεν μπορεί να την παραβιάσει, συνεπώς οποιαδήποτε πράξη ή απόφασή του είναι εξ' ορισμού δίκαιη και νόμιμη³⁹.

Ο Rawls αντίθετα συνάγει το δίκαιο και το άδικο, καθώς και τις διαδικασίες που θα οδηγήσουν σε νόμους και πολιτικές, βασιζόμενος στις αρχές τις δικαιοσύνης, περιγράφοντας

29 Rawls, *ό.π.*, σ. 42.

30 Heywood, *ό.π.*, σ. 95.

31 Rawls, *ό.π.*, σ. 182.

32 Στο ίδιο, σ. 186.

33 Στο ίδιο, σ. 183.

34 Hobbes, *ό.π.*, σ. 84.

35 Heywood, *ό.π.*, σ. 110.

36 Grcic, *ό.π.*, σ. 381.

37 Στυλιανού, *ό.π.*, σ. 28.

38 Hobbes, *ό.π.*, σ. 88.

39 Grcic, *ό.π.*, σ. 388.

μια διαδικασία πρακτικής εφαρμογής τους⁴⁰. Το κράτος δικαίου που προκύπτει έτσι, επιβάλλει τον νόμο ισότιμα σε όλους. Οι λειτουργίες της κρατικής εξουσίας διέπονται και αυτές από τον νόμο, κάτι που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τον αυθαίρετο ορισμό του νόμου από τον ηγεμόνα που περιγράφει ο Hobbes⁴¹.

Συμπεράσματα

Όπως επισημαίνει ο Heywood, η θεωρία του Rawls *στηρίζεται περισσότερο σε υποθέσεις για τον εγωισμό και την ιδιοτέλεια, παρά σε μια πίστη στην κοινωνική αλληλεγγύη*⁴². Όμως η διαφορά του με τον Hobbes είναι ότι δεν δέχεται αυτήν την πλευρά της ανθρώπινης φύσης ως κυρίαρχη και προσπαθεί να ακυρώσει την επίδρασή της στη λειτουργία της κοινωνίας κρύβοντάς την πίσω από το «πέπλο άγνοιας». Αυτή η διαφορά στην αντιμετώπιση της ανθρώπινης φύσης είναι η ειδοποιός διαφορά μεταξύ των δύο στοχαστών. Παρόλο που και οι δύο χαρακτηρίζονται «φιλελεύθεροι» και οι θεωρίες τους παρουσιάζουν κάποιες ομοιότητες, αυτές οι ομοιότητες είναι περισσότερο επιφανειακές. Η άποψη του Hobbes για την ανθρώπινη φύση δέχτηκε κριτική ως προ-επιστημονική και ότι αγνοεί το γεγονός ότι η ανθρώπινη φύση είναι εύπλαστη και επηρεάζεται από ιστορικούς και κοινωνικούς παράγοντες, κάτι που ο Rawls αντίθετα λαμβάνει υπόψη του⁴³. Αναλογιζόμενοι την προσπάθεια του Hobbes να εφαρμόσει το φυσικομαθηματικό μοντέλο, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ξεκινάει από αυθαίρετα και λανθασμένα «αξιώματα» περί ανθρώπινης φύσης. Ο Rawls αντίθετα, παρόλο που και εκείνος ακολουθεί μια λογική διαδικασία για την εξαγωγή των συμπερασμάτων του, είτε προσπαθεί να αφήσει εκτός της διαδικασίας «αξιώματα» τα οποία δεν είναι απαραίτητα ότι γίνονται ευρέως αποδεκτά, είτε λαμβάνει υπόψη του την αδυναμία να οριστούν εκ των προτέρων με ακρίβεια οι αρχικές θέσεις. Μετατρέπει έτσι τον ορισμό των αρχικών αξιωμάτων σε μέρος της διαδικασίας. Μια ιδέα η οποία απομακρύνεται μεν από την αυστηρή μαθηματική σκέψη, λαμβάνει όμως υπόψη την πλαστικότητα της ανθρώπινης φύσης και την μεταβλητότητα των κοινωνικών και ιστορικών συνθηκών.

40 Rawls, *ό.π.*, στο κεφ. IV και όλο το 2^ο μέρος.

41 Grcic, *ό.π.*, σ. 388.

42 Heywood, *ό.π.*, σ. 131.

43 Grcic, *ό.π.*, σ. 390.

Βιβλιογραφία

- Στυλιανού Α., *Θεωρίες του Κοινωνικού Συμβολαίου*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2006.
- Grcic J., *Hobbes and Rawls on Political Power*, στο *Etica & Politica / Ethics & Politics*, IX, 2007, 2 (http://www2.units.it/etica/2007_2/GRCIC.pdf, 30/10/2013).
- Heywood A., *Πολιτικές Ιδεολογίες*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2007.
- Hobbes, T., *Leviathan or the Matter, Forme, & Power of a Common-wealth Ecclesiasticall and Civill*, London 1651
(<http://socserv.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/hobbes/Leviathan.pdf>, 30/10/2013).
- Kymlicka W., *Η Πολιτική Φιλοσοφία της Εποχής μας Μια Εισαγωγή*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2005.
- Rawls J., *Θεωρία της Δικαιοσύνης*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2001, σ. 36.

- **You are free:**

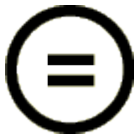
- to copy, distribute, display, and perform the work
  - **Under the following conditions:**

- **Attribution.** You must give the original author credit.

- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.

- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.

- For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.
- Any of these conditions can be waived if you get permission from the copyright holder.

- **Your fair use and other rights are in no way affected by the above.**